

- XVIII ст. – 7;
- XIX ст. – 12;
- XX ст. – 6.

Зозуля С.Ю. Некрополь Благовещенского монастыря в Нежине

В исследовании впервые рассматривается некрополь Благовещенского монастыря в Нежине как объект памятниковедческого исследования. Очерчен круг источников и историография проблемы. Определены содержание, структура, динамика и особенности формирования памятника. Составлен алфавитный некрополь-справочник захоронений указанного тематико-географического некрополя.

Ключевые слова: захоронение, погост, историческое кладбище, некрополь, некрополистический памятник, историография, Благовещенский монастырь, Нежин.

Zozulya S. Necropolis of the Annunciation Monastery in Nizhyn

In the first study considered the necropolis of the Annunciation Monastery in Nizhyn as a cultural legacy studies' object. A range of sources and historiography of the problem is outlined. The content, structure, dynamics and specific features of the cultural legacy object are determined. An alphabetical directory of burials in this necropolis-specified topics and geographical necropolis is compiled.

Key words: grave, burial churchyard, historic cemetery, necropolis, necropolistic legacy object, historiography, Annunciation Monastery, Nizhyn.

УДК: 314.42(477-25)«17»

О.О. Мельник

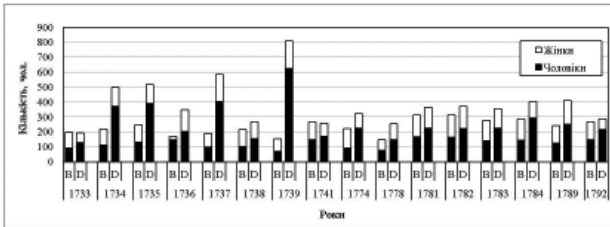
Смертність парафіян церков Києво-Печерської фортеці XVIII ст. (за даними метричних книг)

У статті розглядаються показники та динаміка смертності парафіяльного населення Києво-Печерської фортеці на основі даних метричних книг. Наведені результати обчислень таблиці смертності, співвідношення народжених і померлих, чоловіків та жінок окремих церков. Зазначені проблемні аспекти й перспективи у вивченні метрик.

Ключові слова: метрична книга, смертність, Києво-Печерська фортеця, церква, демографія.

Протягом більше, ніж століття привертає увагу вчених соціально-демографічна історія Києва та стимулює появу нових досліджень у цьому напрямі [1]. Інформаційну базу щодо вивчення кількісних змін суспільства XVIII ст. складають міські переписи, присяжні листи, подвірні ревізії населення Гетьманщини й інші писемні документи. Поруч із поглибленим аналізом накопичених даних, до наукового обігу залучаються маловідомі джерела, зокрема, матеріали церковного діловодства. Окремим блоком у них представлені метричні книги, що слугували основним засобом реєстрації громадянського стану

Рис. 1. Співвідношення народжених та померлих парафіян Києво-Печерської фортеці*

* Примітка. Літерою «В» в таблиці позначено народжених, а літерою «Д» - померлих.

лише використовувалися в окремих генеалогічних дослідженнях.

Основним завданням даної статті є виявлення інформаційного потенціалу метричних книг у висвітленні демографічних показників, динаміки смертності та соціального складу парафіян Києво-Печерської фортеці XVIII ст. Звісно, метрики не можна вважати абсолютно достовірним джерелом, оскільки вони заповнювались різними особами та містили відомості за ступенем важливості на розсуд їх заповнювачів. Вірогідно, початкові записи робилися в чорновому варіанті, оскільки виправлень в книгах майже не помічено. Незважаючи на це, інформація подана в них є досить точною.

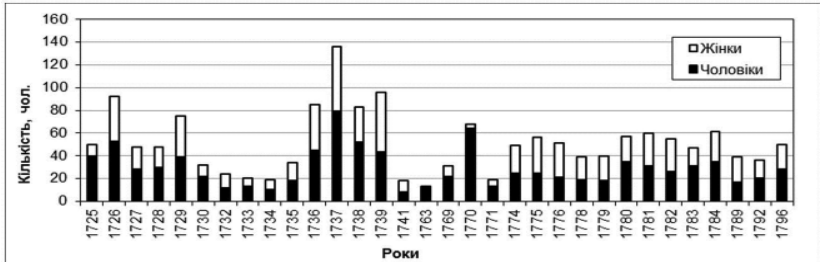
Першим офіційним документом про необхідність реєстрації народжень і смертей є указ царя Петра I від 14 квітня 1702 р. [2]. Систематичне ж ведення книг почалося в 1722 р., коли священників зобов'язали записувати відповідні відомості та доводити їх до відома Архієрейського приказу; в 1724 р. затвердили форму таких книг [3]. Вивченню законодавчої сторони появи й побутування метричних книг уже присвячено окремі публікації, тому ми не будемо детально на цьому зупинятися [4].

Метрики зберігалися у церкві, але священник повинен був щороку робити копію документа та надсилати до Київської духовної консисторії, яка й здійснювала безпосереднє керівництво й контроль за їх веденням. Так, у фонді Київської духовної консисторії Центрального державного історичного архіву в м. Києві (далі – ЦДАК України) трапляються 2 примірники: консисторський з однорічними книгами декількох церков і парафіяльний – книги однієї церкви за кілька років [5].

До складу заснованої в 1706 р. Києво-Печерської фортеці входило 4 парафіяльні церкви: Преподобного Феодосія Печерського, Вознесіння Господнього, Преображення (Спаса) Господнього й Воскресіння Христового [6]. Дані про кількість і смертність населення Печерська наведені в публікаціях дослідників кінця XIX – початку XX ст. [7]. Однак, ці роботи містять лише поодинокі архівні факти. Наступний період пошуків в аналізі

осіб, у т.ч. й смертності, на території Російської імперії. Незважаючи на їх цінність, церковнопарафіяльні книги Києва докладно ще не розглядалися як масове однорідне першоджерело –

Рис. 2. Співвідношення померлих чоловіків та жінок в парафії церкви Преображення Господнього

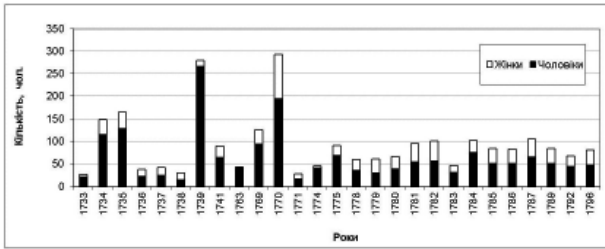

динаміки населення відбувся вже у 80-ті роки ХХ ст., свідченням чого стала поява праць А.Л. Перковського та Р.М. Моторіна [8]. Але питання кількості померлих розглядалося переважно в контексті загальної статистичної бази.

Корпус метричних книг храмів Києво-Печерської фортеці ХVIII ст. зберігається в ЦДІАК України. Вже згаданий фонд «Київська духовна консисторія» (ф. 127) містить наступну кількість метрик: 22 екземпляри, що стосуються парафії церкви Вознесіння Господнього, 31 – церкви Воскресіння Христа, 32 – церкви Преображення Господня та 27 – церкви Преподобного Феодосія. Найбільш ранні з них належать до 1725 р. Загалом, упродовж ХVIII ст. метрики розподіляються так: за 20-ті роки – 12 книг; за 30-ті роки – 34; за 40-ві роки – 4; за 60-ті роки – 6; за 70-ті роки – 23; за 80-ті роки – 26; за 90-ті роки – 7. Наявні метрики, періоду що розглядається, умовно можна поділити на 2 групи: 1725–1741 р. та 1763–1792 р. [9]. На жаль, ці джерела представлені досить нерівномірно: найповніше представлена друга група, справи, що стосуються 50-х років не виявлені зовсім. Тому вони не можуть надати повне уявлення про соціальне життя парафії кожного окремого року. Проте, це не зменшує їх історичної цінності, а залучення математико-статистичних методів до обробки матеріалу дозволяє визначити зміни смертності, встановити співвідношення чоловіків і жінок, а також середній вік померлих. Незважаючи на частку пропусків, неповноту інформації, відсутність уточнень й великі втрати документів у 1920–1930-х роках і під час Другої світової війни, стан представлених матеріалів можна вважати задовільним [10].

Метричні книги організовані за хронологічним принципом. Передмова містить назву церкви, установу якій вона підпорядкована, рік ведення та частини з яких вона складається: про народжених, про одруження та про померлих. Остання, в цілому відповідає звичайній структурі метрик. Вона включає в себе порядковий номер, дату смерті, особисте ім'я небіжчика, патроніми (для дітей та жінок), прізвище (прізвисько), кількість прожитих років, іноді ім'я представника духів-

Рис. 3. Співвідношення померлих чоловіків та жінок в парафії церкви Преподобного Феодосія

вим номером. З 1763 р. на останній сторінці книги зустрічаємо зведені таблиці-екстракти, які підсумовували дані книги за статями (чоловіки, жінки) та розділами [11]. Додатково у зведених підрахунках указувався вік померлих чоловіків.

У ході дослідження ми використовували поділ на вікові інтервали, в основу якого покладено дещо доповнену схему антрополога Р. Мартіна: немовлячий вік (до 2 років), дитячий вік (від 2 до 11 років), юнацький (від 12 до 19 років), вік змужності (від 20 до 29 років), зрілий вік (від 30 до 49 років), похилий вік (від 50 до 69 років) і старечий вік (понад 70 років). Слід підкреслити, що чоловіча смертність фіксувалася ретельніше жіночої. Підтвердженням цього є переважна відсутність записів про прожиті жінками роки – лише в 16 зі 112 метричних книг зафіксовано їх вік. Іншою поширеною традицією було округлення віку дорослих і літніх людей, до п'яти чи десятка літ.

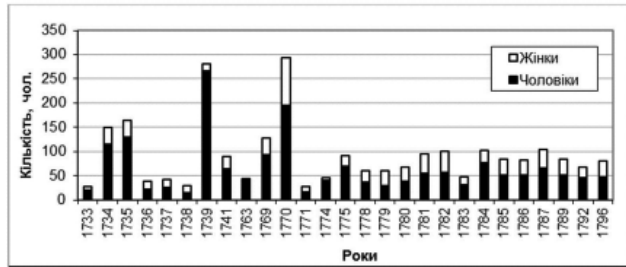
Протягом року смертність парафіян була досить високою, особливо серед немовлят і дітей. Це пояснюється епідеміями, частим недоїданням, низьким рівнем життя, медичної допомоги та культури догляду за новонародженими. Антисанітарні умови існування, пов'язані з відсутністю відповідних гігієнічних уявлень і навичок, зумовлювали виникнення й поширення хвороб. Усе це є свідченням невміння суспільства боротися за оздоровлення мікро- та макросередовища. Для тогочасної людини було важко уникнути не лише запобігання захворювання, але й боротися проти більшості хвороб, які призводили до смерті.

У цілому розподіл померлих за віковими групами протягом XVIII ст. виглядає наступним чином: до 1 року – 22 % (19 % чоловіки та 24 % жінки); від 2 до 11 р. – 20 % (14 %; 27 %); від 12 до 19 р. – 4 % (4 %; 4 %); від 20 до 29 р. – 12 % (20 %; 5 %); від 30 до 49 р. – 23 % (25 %; 20 %); від 50 до 69 р. – 17 % (16 %, 18 %); від 70 років і старше – 2 %. Найбільший відсоток померлих припадає вікову групу до 2 та від 30 до 49 років. Отримані матеріали ілюструють різкий спад дитячої смертності після 11 років із коливанням у різні роки від 4 % до 6 %, що, можливо, пов'язано з підвищенням імуностійкості до інфекційних захворювань. Коефіцієнт смертності хлопчиків до 2 років на 100 народжених у першій половині XVIII ст. склав 36 осіб,

ництва, що відповідала небіжчика. Останній річний запис був заключним і містив кількість померлих за статями. Іноді кожен новий запис у частинах метричної книги супроводжувався порядко-

а в другій – 42. У середньому до віку 2 років недоживав кожен четвертий новонароджений. Скорочення народжуваності в другій половині XVIII ст. супроводжується відповідним зниженням смертності.

Рис. 4. Співвідношення померлих чоловіків та жінок в парафії церкви Вознесіння Господня

Показники смертності жінок істотно вищі, ніж чоловіків до 12 років, а після 19 років – навпаки. Подібну диспропорцію, можливо, можна пояснити кращим годуванням хлопчиків, ніж дівчат. Однак, обмеженість даних про жіночу смертність змушує сумніватися в її вірному відсотковому співвідношенні. Висока смертність чоловіків у віці 20–49 років зумовлена постійним перебуванням військових у стінах фортеці, які й становили основну групу парафіян. Це неодмінно мало б віддзеркалитися на економічній сфері життя (Табл. 1). Тому наголошуємо на необхідності залучення інших джерел для більш докладного розгляду цього питання. Співвідношення померлих у зрілому та похилому віці на загал відображає соціальну ситуацію у фортеці.

Оскільки смертність цього періоду належить до традиційного типу, можна спостерігати її різкі підйоми та зриви контролю над нею, головною причиною яких ставали хвороби та умови життя. У відносно сприятливі роки «нормальної» смертності відбувалося поступове зростання населення. Спостерігати подібні явища дозволяє побудована за наявними синхронними шістнадцятьма книгами кожної з парафіяльних церков фортеці гістограма співвідношення народжених і померлих (Рис. 1). Негативний природний приріст і високий рівень смертності, поряд із високою чисельністю гарнізону фортеці (1728 р. – 5760 солдатів), свідчать про постійну міграцію військових. У цілому, показники народжуваності й смертності є досить мінливими.

Матеріали всіх 112 метричних книг наведені на гістограмах річних даних про померлих у чотирьох парафіях Києво-Печерської фортеці (Рис. 2–5). Демографічні кризи смертності, як бачимо з наведених даних, припали на 1739 та 1770 р. Водночас, короткотривалі зниження смертності (1730–1733 роки; 1779 р.; 1783 р.; 1792 р.) мало впливають на загальну середню тривалість життя. На наявних гістограмах смертності також можна прослідкувати статевий розподіл парафіян із 1725 до 1796 р. Кількісне співвідношення померлих чоловіків і жінок у середньому складає 4:1, що пояснюється приналежністю церков до військової фортеці.

Різке зростання кількості смертей у 1739 р. могло бути викликане лише екзогенними причинами: епідемією, голодом або військовими діями. Причиною катастрофічної смертності 1770 р. стала епідемія морової пощесті в Києві 1770–1771 років. Більшість померлих чоловіків належала до вікової категорії від 30 до 49 років (Табл. 2). За офіційною відомістю наданою Сенату генерал-губернатором у липні 1772 р. – на Печерську з 19 вересня 1770 р. до 6 січня 1771 р. зафіксовано смерть 894 чоловіків і 652 жінок. Під час наступної хвилі епідемії з 23 червня до 20 грудня 1771 р. зазначено про смерть 222 чоловіків і 145 жінок. [12]. Матеріали метрик за 1770 р., які вдалося виявити – це книги Преображенської, Феодосіївської та Воскресенської церков, що реєструють 667 померлих (463 чоловіки та 204 жінки), протягом 1771 р. – 168 (117 та 51).

Оскільки абсолютні дані не дають повне уявлення про динаміку й інтенсивність процесу, ми побудували коротку таблицю смертності чоловіків за окремі роки періоду з 1733 до 1792 р. (Табл. 3). Коренем таблиці (початковою чисельністю) умовно визначено 100 осіб. Наявна інформація дозволяє вирахувати середню тривалість життя, яка є досить низькою – 26,9 років, що зумовлено високою передчасною смертністю в дитячому віці та віці змужнілості. Середній вік тривалості життя жінок у першій половині XVIII ст. був дещо вищим і становив 28 років. Слід пам'ятати, що під даним терміном розуміють число років, яке проживає одна людина в середньому з даного покоління народжених за умов незмінності смертності. Матеріал таблиці демонструє залежність основних показників: чим вищий рівень смертності, чим менша частка народжених доживає до наступних поколінь – тим стрімкіше падає кількість тих, хто доживає до наступного покоління

На жаль, київські метричні книги далеко не завжди відповідають затвердженій Синодом формі: прожиті роки жінок практично не вказувалися, хто сповідував померлих перед смертю й місце їх поховання (за деякими винятками) залишаються невідомими. Причина смерті також вказувалася вкрай рідко – лише

Таблиця 1. Співвідношення померлих чоловіків за парафіями

Церква	Вікові групи						
	1	2 – 11 років	12 - 19 років	20 - 29 років	30 - 49 років	≥ 50 років	Не вказано
Преображення Господнього	27.87%	25.11%	3.52%	6.13%	19.14%	16.23%	1.99%
Феодосія Печерського	13.59%	11.73%	4.51%	30.49%	24.89%	12.99%	1.80%
Вознесіння Господня	14.44%	9.68%	5.76%	24.04%	30.22%	11.44%	4.42%
Воскресіння Господня	16.89%	15.15%	4.21%	18.99%	27.19%	16.61%	0.96%

під час нещасних випадків, коли особа помирала без сповіді [13].

Метрики містять значу базу для ономастичних досліджень: топономіки (назв районів Києва й навколишніх селищ, звідки походять померлі) й антропоніміки (календарні імена та прізвища, що зароджувалися). Власні імена фіксувалися, здебільшого, в канонічній формі (Іоанн, Афанасій, Ілія тощо). Вивчення прізвищ дає можливість прослідкувати територіальні особливості їх поширення.

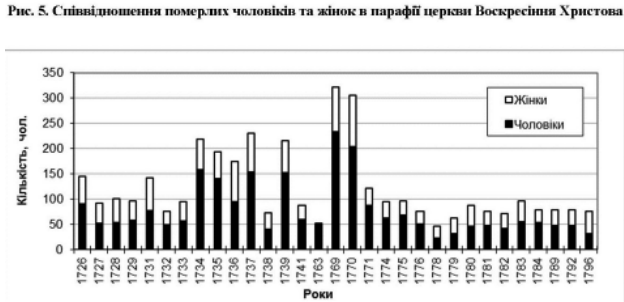
Перспективним є вивчення сезонності смертності (розподіл смертності за місяцями в межах року), що дозволить виявити вік загострення хвороб (хронічних – навесні та восени, інфекційних – улітку, нежиті – взимку та навесні). Залучення в майбутньому комплексного аналізу та порівняльно-історичного методу надасть можливість виявити структурні зміни метрик. А використання методу персоніфікації дозволить скласти генеалогічні бази даних і здійснити згодом типологізацію портрету. Неабияке значення має також розгляд станово-професійного складу населення міста – шляхом підрахунку професійних, рангових категорій, звань і соціального статусу, посад. Метричні книги грають важливу роль у відтворенні загальної атмосфери епохи, деталей побуту, відображенні конкретних осіб певного часу.

Упродовж майже всього XVIII ст. Києво-Печерський монастир був складовою військової фортеці, і переважна частина населення території монастиря працювала чи служила в артилерійському гарнізоні. Військові прибували з інших населених пунктів, але на момент служби більшість з них уже мали сім'ї. В частині «Про померлих» метричних книг церкви Преображення Господнього (Спаса на Берестовому) протягом другої чверті XVIII ст. приблизно половина записів стосуються солдатів Ніжинського полку, решта – належні до лаврського монастиря; книги третьої чверті XVIII ст. містять лише імена та прізвища померлих; документи останньої чверті XVIII ст. назива-

Таблиця 2. Кількість та співвідношення померлих чоловіків за віком в період епідемії 1770–1771 рр.*

Роки	Вікові групи					
	1 р.	2–11 рр.	12–19 рр.	20–29 рр.	30–49 рр.	від 50 рр.
1770 р.	14 (3%)	58 (14%)	41 (10%)	66 (15%)	180 (42%)	67 (16%)
1771 р.	3 (5%)	14 (19%)	10 (6%)	15 (5%)	42 (32%)	16 (33%)

* Примітка. Таблиця побудована на основі метричних книг Преображенської, Феодосіївської та Воскресенської церков

Таблиця 3. Таблиця смертності парафій чоловічої статі
Кисво-Печерської фортеці XVIII ст.

	Вікова група (x років)	Роки									
		1733	1735	1738	1739	1741	1774	1778	1782	1784	1792
Абсолютні дані померлих (D _x)	1	24	37	20	37	40	42	30	74	46	56
	2-11	23	47	32	41	23	12	25	44	20	23
	12-19	3	15	4	58	15	4		5	3	4
	20-29	28	166	32	389	25	35	8	7	30	26
	30-49	31	89	37	66	36	85	51	32	35	45
	50-69	17	23	20	32	30	46	32	52	51	63
	≥ 70	3	2	4	0	10	5	2	5	8	17
	Σ	129	379	149	623	179	229	148	219	193	234
Число доживаючих до X років (L _x)	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	2-11	81	90	87	94	78	82	80	66	76	76
	12-19	64	78	65	87	65	76	63	46	66	66
	20-29	61	74	62	78	56	75	63	44	64	65
	30-49	40	30	41	16	42	59	57	41	49	53
	50-69	16	7	16	5	22	22	23	26	31	34
	≥ 70	2	1	3	0	6	2	1	2	4	7
	Σ	19	10	13	6	22	18	20	34	24	24
Число померлих у X років (d _x)	1	19	10	13	6	22	18	20	34	24	24
	2-11	18	12	21	7	13	5	17	20	10	10
	12-19	2	4	3	9	8	2	0	2	2	2
	20-29	22	44	21	62	14	15	5	3	16	11
	30-49	24	23	25	11	20	37	34	15	18	19
	50-69	13	6	13	5	17	20	22	24	26	27
	≥ 70	2	1	3	0	6	2	1	2	4	7
	Σ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Ймовірність померти у X років (q _x)	1	0.19	0.10	0.13	0.06	0.22	0.18	0.20	0.34	0.24	0.24
	2-11	0.22	0.14	0.25	0.07	0.17	0.06	0.21	0.30	0.14	0.13
	12-19	0.04	0.05	0.04	0.11	0.13	0.02	0.00	0.05	0.02	0.03
	20-29	0.35	0.59	0.34	0.80	0.25	0.20	0.09	0.07	0.24	0.17
	30-49	0.61	0.78	0.61	0.67	0.47	0.63	0.60	0.36	0.37	0.36
	50-69	0.85	0.92	0.83	1.00	0.75	0.90	0.94	0.91	0.86	0.79
	≥ 70	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1
	Σ	0.81	0.90	0.87	0.94	0.78	0.82	0.80	0.66	0.76	0.76
Ймовірність дожити до X років (p _x)	1	0.81	0.90	0.87	0.94	0.78	0.82	0.80	0.66	0.76	0.76
	2-11	0.78	0.86	0.75	0.93	0.83	0.94	0.79	0.70	0.86	0.87
	12-19	0.96	0.95	0.96	0.89	0.87	0.98	1.00	0.95	0.98	0.97
	20-29	0.65	0.41	0.66	0.20	0.75	0.80	0.91	0.93	0.76	0.83
	30-49	0.39	0.22	0.39	0.33	0.53	0.38	0.40	0.64	0.63	0.64
	50-69	0.15	0.08	0.17	0.00	0.25	0.10	0.06	0.09	0.14	0.21
	≥ 70	0.00	0.00	0.00	1.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	Σ	91	95	93	97	89	91	90	83	88	88
Число живучих у віці x (L _x)	1	91	95	93	97	89	91	90	83	88	88
	2-11	725	840	758	908	712	790	713	562	710	712
	12-19	499	607	510	663	485	604	503	360	520	523
	20-29	504	520	517	470	494	670	601	422	565	590
	30-49	550	367	570	209	648	817	804	667	793	876
	50-69	178	71	188	51	279	245	243	283	347	415
	≥ 70	23	5	27	0	56	22	14	23	41	73
	Σ	2571	2505	2664	2397	2764	3239	2968	2400	3064	3276

Статевікові коефіцієнти смертності (на 100 чоловік)	1	20.5	10.3	14.4	6.1	25.2	20.2	22.6	40.7	27.1	27.2
	2–11	2.5	1.5	2.8	0.7	1.8	0.7	2.4	3.6	1.5	1.4
	12–19	0.5	0.7	0.5	1.4	1.7	0.3	0.0	0.6	0.3	0.3
	20–29	4.3	8.4	4.2	13.3	2.8	2.3	0.9	0.8	2.8	1.9
	30–49	4.4	6.4	4.4	5.1	3.1	4.5	4.3	2.2	2.3	2.2
	50–69	7.4	8.5	7.1	10.0	6.0	8.2	8.9	8.4	7.6	6.5
	≥ 70	10.0	10.0	10.0	0.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
	Кількість людино-років життя покоління (Т _x)	1	2571	2505	2664	2397	2764	3239	2968	2400	3064
2–11		2480	2410	2570	2300	2675	3148	2878	2316	2976	3188
12–19		1755	1570	1812	1392	1963	2358	2165	1755	2266	2476
20–29		1256	963	1302	730	1478	1753	1662	1395	1746	1953
30–49		752	443	785	260	983	1083	1061	973	1181	1363
50–69		202	77	215	51	335	266	257	306	389	487
≥ 70		23	5	27	0	56	22	14	23	41	73
Очікувана тривалість життя для віку x (E _x)		1	25.7	25.1	26.6	24.0	27.6	32.4	29.7	24.0	30.6
	2–11	30.5	26.7	29.7	24.5	34.4	38.6	36.1	35.0	39.1	41.9
	12–19	27.6	20.2	27.8	15.9	30.3	30.9	34.5	38.0	34.4	37.4
	20–29	20.5	13.0	20.9	9.3	26.2	23.5	26.5	31.8	27.2	30.3
	30–49	19.0	14.7	19.2	16.5	23.2	18.2	18.5	23.9	24.3	25.5
	50–69	13.0	11.6	13.3	10.0	15.0	12.0	11.2	11.8	12.7	14.3
	≥ 70	10.0	10.0	10.0	0.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0

ють переважно членів сімей посполитих і міщан. Соціальний склад парафіян церкви Преподобного Феодосія включає в себе переважно солдатів та інші військові чини з незначною кількістю належних до монастиря, а з 80-х років XVIII ст. – померлих солдат IV та VI батальйонів. Майже всі померлі парафіяни церкви Вознесіння Господнього складаються з військових (солдати, артилерійські інженерні солдати, сержанти, каптали, прапорщики, поручики) та членів їх сімей. Серед померлих парафії церкви Воскресіння Христового – як і в попередньому випадку – більшість склали військові (солдати, рекрути, прапорщики, сержанти, каптали, комісари, генерал-майори) та члени їх сімей; іноді згадуються малоросіяни, міщани, купці, канцеляристи. Кріпаки (посполиті, панські слуги, належні до монастиря) включені до метричних книг, хоча й не мали громадянських прав. Іноді в метриках згадуються особи, які проживали не у Києві. Сумарно серед померлих чоловічої статі найчастіше зустрічаються нижні та середні чини. Тому з великим ступенем вірогідності можна стверджувати, що значна частина парафіян церков належала до рядових (солдат, рейтар, драгун), урядників нижчого (каптал, сержант) й середнього рангу (прапорщик, поручик, ротмістр, капітан) та членів їх сімей. Порівняно незначну частку становили урядники вищого рангу (майор, генерал артилерії),

міщани та належні до монастиря. Невелику частину становили також категорії, пов'язані з обслуговуванням населення цих парафій: лаврський коваль, садовий учень, губернський кухар, коновал стайні. Серед осіб бюрократичного чиновництва названі: пристав, лаврський канцелярист, радник. Оскільки у фортеці здебільшого перебували російські війська, в книгах окремо називалися українці (малоросіяни). Проте, своє соціальне походження вказали лише окремі особи, тому станова структура за даними джерелами є неповною.

Отже, для парафіян церков Києво-Печерської фортеці XVIII ст. характерний високий відсоток дитячої смертності (крім років її зниження), приблизно рівне співвідношення народження хлопчиків і дівчат, нерівне співвідношення чоловіків і жінок поряд із зазначеним високим відсотком смертності чоловіків. Значним у фортеці був відсоток померлих чоловіків у віці змужнілості. Пік дитячої смертності припадав на вік до 12 років. Зокрема, причиною тако-го явища серед немовлят могла бути низький рівень санітарної допомоги та відсутність раних пологів жінки. Характер смертності майже завжди був екзогенним: більшість людей помирало внаслідок зовнішніх причин, які за інших життєвих умов могли бути усунені. Підтвердженням цього є високий рівень смертності та низький рівень тривалості життя. Дані метричних книг дозволили зазначити різкий підйом кількості померлих наприкінці 30-х років XVIII ст. і з'ясувати число жертв морової пошесті 1770–1771 років. У цілому, інформація, отримана під час аналізу метричних книг істотно доповнює й конкретизує загальновідомі дані. Наслідком подальшого активного втручання уряду в демографічний процес стало формування сучасного типу смертності.

Джерела та література

1. *Климовський С.І.* Соціальна топографія Києва XVI – середини XVIII сторіччя. – К.: Стило, 2002. – 230 с.; *Попельницька О.* Соціально-історична топографія київського Подолу у XVII–XVIII ст.: парафія церкви Миколи Доброго (Добромикільська) // Київська старовина. – 2000. – № 2. – С. 9–17; *Перковський А.Л.* Про чисельність населення м. Києва на початку XVIII ст. джерела до історичної демографії України // Український археографічний щорічник. – К., 1992. – Вип 1. – С. 144–156; *Яременко М.* Київське чернецтво XVIII ст. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 304 с.; *Він же.* Монах XVIII ст. Кілька штрихів до духовно-інтелектуального образу на прикладі ченця Київського Пустинно-Миколаївського монастиря // Історія релігій в Україні. Праці X міжнародної конференції. – Львів, 2000. – Кн. 1. – С. 423–425.
2. Полное собрание законов Российской империи. – СПб.: Типография II Отделения Собственной его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. IV. – С. 192.
3. Там само. – С. 266–267, 693–715.
4. *Кондратюк Ю.С.* Законодавча діяльність Синоду щодо регламентації ведення метричних книг у XVIII – на початку XX ст. // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Історичне релігієзнавство: зб. наук. пр. – 2010. – № 2. – С. 104–112; *Васик О.В.* Законодавче регулювання метрикації у Російській Імперії // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 129. Вип. 116. Історія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 145–149.
5. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДАК України), ф. 127,

- оп. 1012, од. зб. 417а, 599, 880; оп. 1013, од. зб. 85.
6. *Новгородцев В.И.* Географическое описание города Киева // Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. – К.: Тип. Е.Я. Федорова, 1874. – С. 148–149.
 7. *М. В-Б.* Население г. Киева в 1742 г. // Киевская старина. – 1888. – С. 1–10; *Андриевский А.А.* Архивная справка о составе киевского общества в 1784–1797 гг. // Киевская старина. – 1894. – № 2. – С. 192–203.
 8. *Моторін Р.М.* Статистичний нарис історії населення Києва (XI–XIX ст.) / Демографічні дослідження: зб. наук. пр. – К.: Наукова думка, 1983. – Вип. 7. – С. 69–73; *Перковський А.Л.* Довголітні люди на Правобережній Україні в XVIII ст. // Український історичний журнал. – 1966. – № 2. – С. 106–109; *Він же.* Новые данные о населении Киева в середине XVIII в. // Вопросы истории. – 1982. – № 6. – С. 176–179; *Він же.* Про чисельність населення м. Києва на початку XVIII ст. джерела до історичної демографії України // Український археографічний щорічник. – К., 1992. – Вип. I. – С. 144–156.
 9. ЦДАК України, ф. 127, оп. 1012, од. зб. 96, арк. 162–174; од. зб. 98а, арк. 109–125 зв., 141–147 зв.; од. зб. 105а, арк. 1–26; од. зб. 123а, арк. 3–18, 110–116 зв.; од. зб. 143, арк. 1–21; од. зб. 144, арк. 120–139; од. зб. 168, арк. 48–53 зв.; од. зб. 169, арк. 116–119, 120–124; од. зб. 188, арк. 2–14 зв.; од. зб. 189, арк. 19–30; од. зб. 417а; од. зб. 87б, арк. 22–24 зв.; од. зб. 597; од. зб. 599, арк. 45–69; од. зб. 668, арк. 96–105; од. зб. 713, арк. 274–310; од. зб. 750, арк. 253–289; од. зб. 786, арк. 104–110; од. зб. 93б, арк. 195–219 зв.; од. зб. 960, арк. 176–203; од. зб. 1066, арк. 5–17 зв.; од. зб. 114б, арк. 1–15; од. зб. 134б, арк. 95–117; оп. 1013, од. зб. 19, арк. 29–54 зв., 224–227 зв.; од. зб. 22, арк. 1–34 зв.; од. зб. 33, арк. 3–38; од. зб. 249, арк. 8–19 зв.; оп. 1019, од. зб. 900, арк. 197 зв. – 229, 237–267.
 10. *Мордвінцев В.М.* Метричні книги // Вісник Київського університету: Історія. – К.: Видавничий центр «Київський університет», 1999. – Вип. 41. – С. 12.
 11. ЦДАК України, ф. 127, оп. 1012, од. зб. 123а, арк. 2; од. зб. 417а, арк. 7, 37б; од. зб. 597, арк. 90 зв., 101 зв.; оп. 1019, од. зб. 900, арк. 210 зв., 224, 238 зв., 246, й інші.
 12. *Андриевский А.А.* Вказана праця. – С. 312–313.
 13. ЦДАК України, ф. 127, оп. 1019, од. зб. 900, арк. 219.

***Мельник Е.А.* Смертность прихожан церквей Киево-Печерской крепости XVIII в.**

В статье рассматриваются показатели и динамика смертности приходского населения Киево-Печерской крепости на основе данных метрических книг. Приведены результаты вычислений таблицы смертности, соотношение рожденных и умерших, мужчин и женщин отдельных церквей. Отмечены проблемные аспекты и перспективы в изучении метрик.

Ключевые слова: метрическая книга, смертность, Киево-Печерская крепость, церковь, демография.

***Melnyk O.O.* Mortality of parishioners from the Kiev-Pechersk Fortress in the Eighteenth Century**

This article examines the dynamics of mortality indicators of the parish population of Kiev-Pechersk Fortress on the basis of metrical books. Calculations mortality tables, show the ratio between births and deaths, for the men and women in separate churches. Problematic aspects and perspectives were marked in the study of metrics.

Key words: parish register, mortality, Kiev-Pechersk Fortress, church demographics.